

વન્દેમાતરમ

સેવાયંદ્રી નો સંવાદ.

આત્મ હિન્દુ અનાથાશ્રમ મોટે ખાસ.

નામના. અર્થે નામ કરનાર

અ હુલાલ ન હુલાલ દેસાઈ

ની નામનામિ પત્ર.—નડીઆલ

આપના કૃતી

મત ૧૦૦૦

ના અધિકારીના પુસ્તક-૧ ૨૪

કોમલ અંક આપના

અમમ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ—નડીઆલ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીસર્કિટ-સંગ્રહ
૧૩૦૨૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કાપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૩૦૨૨ વર્ગાક

પુસ્તકનું નામ રોજામંત્રે સંપત્ત

વિષય દ : ૨

ઉપોદ્ધાન.

- ૨૦ -

આવી નાનકડી નવલિકાને ઉપોદ્ધાનની આવશ્યકતા હોય નાહ, તેમ છતાં સ્પષ્ટીકરણની ખાતર એ સમજાવવાની ફરજ પડે છે. આ સંવાદની ઘટના કલ્પિત નથી, પરંતુ આખંડુખ અનેલી છે. જેવી રીતે કવિવર કાળીદાસે મહાભારતમાંથી મુળ વસ્તુ લઈ, પોતાની અપૂર્વ કલ્પના અને પ્રતિભાના ખળે, શાકુંતલ નાટકની રચના કરી છે, તેવી રીતે આ સંવાદમાં પણ, મુળ છતિદાસને આભાદ રીતે વળગી રહી, મારી શુદ્ધ કલ્પના અને નિર્માળ પ્રતિભાના સંમીશ્રણથી, અનાથ રક્ષાની ભાવના વ્યક્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. આ સંવાદમાંનાં અનેક પાત્રો હજી વિવિધ હોઈ, પોતાનાં નિઃસ્વાર્થ સેવા કાર્યોની મધુરી સુવાસ જગતમાં ફેલાવી રહ્યાં છે, જે નડીઆદની ચક્રો પ્રજાથી અજાણે અજાણ્યું નથી.

“જન્મભૂમિ” એડીસ

નડીઆદ તા. ૩-૫-૨૬

અનાથ સેવક,

ચંદુલાલ નંદલાલ દેસાઈ

સેવાચન્દ્રનો સંવાદ.

સ્થળ—આરતરતું પાટનગર નટપુર.

સમય—સંવત ૧૯૮૪ નો પ્રાન્તિક દુકાળ

મુખ્ય પાત્રો.

- (૧) સેવાચન્દ્ર—‘ગુર્જર’ પત્રનો સંપાદક આર્યસમાજનો મંત્રી.
- (૨) પ્રફુલ્લચન્દ્ર—‘ગુર્જર’ પત્રનો તંત્રી. સેવાચન્દ્રનો મિત્ર.
- (૩) લક્ષ્મીસાગર—ધનાઢય વેપારી સેવાચન્દ્રના મામાજી
- (૪) કૃષ્ણદાસ વકીલ—નટપુરના જહોર જીવનના આત્મા સ્વર્કપ
એક અગ્રગણ્ય નેતા.
- (૫) ધીરશંકરભાઈ—ગંભીર ને હરેલ વયોવૃદ્ધ નેતા.
- (૬) જહાલાભાઈ વકીલ—ક્ષાત્રતેજથી ભરપુર ઉત્સાહી યુવાન વકીલ
- (૭) ધનપાળશા—લુલાં લંગડાંના ફંડના ટ્રસ્ટી.
- (૮) વેદ નાગરભાઈ—ઝેરી ઉંદરના સ્પેશીયાલીસ્ટ જહોરા વૈદરાજ.
- (૯) જીદાસાહેબ—નટપુરના ખાનદાન જગીરદાર.

વન્દે માતરમ્.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થાના:—સેવાચંદ્રના ઘરના બાગ.

પાત્રા:—સેવાચંદ્ર, પ્રફુલ્લચંદ્ર.

સેવાચંદ્ર—(આંખો ચાળતો ચાળતો પ્રવેશ કરતા)

આ ચંદ્રિકા ખીલી ગગન અમૃત કૃષ્ણ વર્ણવતી.
સરવર, તરૂં, નદી, પર્વતાને તેજથી નિભરાવતી.
નિંદ્રા સુંકામણ કરવતી આ વિશ્વને પંચાળતા.
ને ગાઢ મીઠી ઉંઘમાં પશુ પંખીને પાઠાડતી.

પ્રફુલ્લચંદ્ર—(સેવાચંદ્રની પૂઠે ધીમો ડગ ભરતો પ્રવેશ કરી)
(સ્વગત) અહો! આતે કેવો સ્વદેશ પ્રેમ! આમ
અડધી રાત્રે ઉંઘમાંથી ચમકીને મહારો દેશ! મહારો
દેશ! કંઈ કરે છે!

સેવા—(આકાશ તરફ દષ્ટિ દરતાં)

રજની વીતી ગઈ અર્ધને ભાણુકાર ઉડા થાય છે.
તમરા તણા તાણા ધ્વની તમતમ કરી સંભળાય છે.
નિંદ્રા વિષે પણ દેહને હેનાથ! શાન્તિ ના મળે,
બહુ દેશના હુઝ બારથી અંતર ચરર મહારૂ બળે.

પ્રફુલ્લ—મોટા ભાઈ આતે તમને શું ભૂત ભરાયું છે! પથારીમાંથી
ઉઠીને ક્યાં નાસવા માંડ્યું છે?

સંવા—ભાઈ! સ્વપ્નમાં દીઠલા જ્યથી મહાર મગજ ભરી
ગયું છે.

પ્રદુસ—ભાઈ! એવું તે તમે સ્વપ્નમાં શું જોયું ?

સંવા—પ્રથમ તો મને દેવી નટપુરેશ્વરીનાં દર્શન થયાં !

પ્રદુસ—વાહ ! એ કેવાં હતાં ? એમણે અલંકારો કેવા ધારણ
કરેલા હતા ?

સંવા—ભાઈ! એ ભગવતીની મૂર્તિનું યથાર્થ વર્ણન કરવાની
તા મહારામાં શક્તી નથી. એમના મસ્તક ઉપર પ્રકાશી
રહેલા અણુમય મુકુટથી મહારાં નેત્ર અંજતાં હતાં.
કદીમેખલામાંથી કાદમ્બરીનો રસ ટપકતો હતો.

પ્રદુસ—શુભંરી મૈયાની પનોતી પુત્રી નટપુરેશ્વરી, સાક્ષતા અને
સાહિત્ય રસિષ્ઠ નર નારીઓથી ભરેલી છે, પણ એ દેવીએ
કાંઈ કંઈ ?

સંવા—બધું ઘણુંએ કહ્યું ! અત્યારે કંઈ બધું યાદ નથી.

પ્રદુસ—જોટલું યાદ હોય એટલું તો કહો :

સંવા—એ દયાની દેવીએ મને ખાતાના દેવી કર કમળથી
દંડાળ્યો અને પછી પોતાના હાથમાંનું ત્રિશુળ હવા
વીન તરેહ તરેહવારનાં જ્ય મને ખતાવ્યાં.

પ્રદુસ—ભાઈ! તમે ભારતી માતાના સાચા ભક્ત છો તેથી
તમને દેવીનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થયાં. પણ હવે લગભગ
મધરાત વીતી ગઈ છે એટલે જરા આરામ લેયો.

સંવા—આરામ ? હવે મને આરામ લેવાનો હક્ક શો છે ?

પ્રદુસ—ત્યારે આ દેહતી લગારે ફરકાર રાખ્યા વિના નકાસે
વેડકી મારવાનો પણ તમને શો હક્ક છે ?

સેવા.—ભાઈ હું હૃદયને વેડફી મારતો નથી પણ દેવીએ ખતા-
વેલાં કરુણાગનક દ્રવ્ય હજી પણ મારી દ્રષ્ટીએ પ્રત્યક્ષ
દેખાય છે ! આંખે અંધારાં આવી જાય છે ?

પ્રદુલ—આમ ઉપરા ઉપરી ઉજ્જગરા થાય એટલે પછી આંખે
અંધારાંજ આવેને !

સેવા.—ભાઈ ! જોજો ! પેલી ! (ચમકે છે)

પ્રદુલ—અહીંતો કાંઈ નથી.

સેવા.—નથી શું ! જરા આંખો ઉઘાડીને જોતો ખરો ?

પ્રદુલ—મહારી આંખોતો ઉઘાડી છે. પણ મને કાંઈ દેખાતું નથી.

સેવા.—પેલી જીત પાસે નને કંઈ નથી દેખાતું ?

પ્રદુલ—ના.

સેવા.—અરે આટલું ખતું સ્પષ્ટ દેખાય છે નં !

પ્રદુલ—ભાઈ ! એંતો તમારી જમણા છે. અહીંતો હું અને તમે
સિવાય બીજું કાંઈ નથી.

સેવા.—ત્યારે તો હવે તહને મહાઈ હૃદય ચીરીને ખલાવું ! એટલું
સ્પષ્ટ દેખાશે. (હાથમાં છરી લઈને. છાતીમાં મારવા
જાય છે. જીત ફાટીને દ્રવ્ય ખડું થાય છે)

પ્રદુલ—અંહા ! આતે કેવું આશ્ચર્ય !

સેવા—હવે સ્પષ્ટ દેખાય છે ?

પ્રદુલ—હા. એક તુલા ખાંધેલી દેખાય છે.

સેવા—પણ એમાં શું તોળાય છે તે જોયું ?

પ્રદુલ—હા. એક પદલામાં નાણાંની થેલીઓ ને બીજામાં—

સેવા—બીજામાં કન્યા છે.

પ્રદુલ—હેં ! શું કન્યા આમ વેચાય છે ?

સેવા—હા. જો.

દુષ્ટ પિતા પુત્રી તણા પાપી પેટને કાઝ,
 બુઢાને દંઢ બાળકી લોપે કુળની લાજઃ
 હાડ મોંસ પુત્રી તણાં તુલા મહીં તોળાય,
 ગરીબ ગાયને દીકરી જ્યાં દોરે ત્યાં જાય.

(ડ્રમ્મ દેખાતું ખંધ થઈ જાય છે)

પ્રદુલ—હરિ ! હરિ ! હરિ ! શેા ગજબ થાય છે.

સેવા—એ કન્યાનો ખાપ દીકરીનો સગો નથી પણ દામનો છે.

પ્રદુલ—એ પૈસાજ હરામનો છે.

સેવા—લોહીનો પૈસો આવ્યો એવા ચાલ્યો ગશે. અને એને
 કુતરને મોતે મરવાનું થશે !

પ્રદુલ—એ સાઠ વર્ષનો બુઢો આઠ વર્ષની બાળાને વેચાતી લેતાં
 પણ શરમાતો નથી ?

સેવા—એ એને ખજારની ચીજ ગણે છે !

પ્રદુલ—ભાઈ એ જાને બુઢાએ ભલે પોતાનાં પાપે પગ ઘસીને
 મરે ! પણ એ ખિચારી બાળ રાંડનું શું ?

સેવા—તે એ હવે—

(ભીંત ફાટે છે બાજુ ડ્રમ્મ ખડું થાય છે)

પ્રદુલ—ભાઈ ! આતો ઠાઠ સ્ત્રી દોરડાનો ગાળો કરતી દેખાય છે.

સેવા—એ સ્ત્રી પેલી બાળ વિધવા !

પ્રદુલ—એ મૂખ બુઢાએ ખિચારીનો ભવ ખગાડ્યો.

સેવા—ખગાડ્યો તે કેવો !

બાળ રાંડ ખિચારી એ કુલીન ઘરની નાર,
 ગંગા કાંસ ઘાલી અને મરવા થઈ તૈયાગ;

મરતા આગા ગભિરૂં મરશે મોંધું આગ,
ધન્ટી આવાં પાપથી પેસાં જાય પાનાળ.

(દ્રવ્ય દેખાતું બંધ થઈ જાય છે)

પ્રદુલ—હરિ ! હરિ ! હરિ ! કેવો દુઃખદ પ્રસંગ !

સેવા—હૃદયની લાગણી દર્શાવવાને શબ્દો જડતા નથી.

પ્રદુલ—ભાઈ ! આનો કંઈ ઉપાય તો અવશ્ય થવો જોઈએ.

સેવા—આપણે એકલા શો ઉપાય કરીએ ?

પ્રદુલ—લોકોને તેમના કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવીએ !

સેવા—તું મને મદદ કરે તો આપણે બન્ને એ કાર્ય માથે લઈએ.

પ્રદુલ—ભાઈ હું તો તમારી સાથેજ છું. અને જમ કહેશે તેમ કરવાને તૈયાર છું.

સેવા—ડીક ત્યારે જો હવે આ ત્રીજું દ્રવ્ય.

(ભીંત ફાટે છે. એક સ્ત્રી પોતાનું આળસ પાદરીને સોંપતી દેખાય છે.

પ્રદુલ—આતો કોઈ સ્ત્રી પોતાનાં આળસો પાદરીને સોંપતી દેખાય છે.

સેવા—હા.

દુઃખવળતા કંઈ માવડી રડતી પડતી જાય,

મોંઘેરાં નિજ આળસો પાદરીને સોંપાય;

જુરી જુરી મરતી એ પછી વત્સ વિખુટી ગાય,

આલુડાં આ આપડાં વિધર્મે વટલાય.

(દ્રવ્ય દેખાતું બંધ થઈ જાય છે)

પ્રદુલ—હરિ ! હરિ ! હરિ ! આં પણ એવું જ અંભાર દ્રવ્ય છે.

સેવા—જે આપણે કરવું જોઈએ તે પાદરીઓ કરી રહ્યા છે !

પ્રદુલ—ભાઈ આવાં આવાં ઠંડણાજનક ડ્રબ્ય જેવામાં રાત્રી વીતી
ગઈ અને પ્રભાત થયું !

સેવા—સૌથી વધારે ઠંડણાજનક ડ્રબ્ય તો હજી હવે દેખાઈ જા. (ભીત કાઢે છે ને ડ્રબ્ય ખડું થાય છે)

પ્રદુલ—આતો કર્માંઈ ગાયનો વધ કરી ગયો છે !

સેવા—હા. જા.

કસાઈ કંઈ ખુરી લઈ જત કેવો મજકાય.

ગરીબ બિચારા ખેડૂતો વેચ્ય બગાદ ને ગાય :

મોંઘુ ભારત દેશનું પશુ ધન આમ કુંડાય :

જાગેા જાગેા ભક્ત જન ગાદન્યા બહુ થાય !

(ડ્રબ્ય દેખાતું ખંધ થઈ જાય છે)

પ્રદુલ—હરિ ! હરિ ! હરિ ! આ ડ્રબ્ય દેખીને તો આંખે અંધારાં
આવી જાય છે !

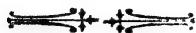
સેવા—આઈ આ સર્વ ઠંડણાજનક ડ્રબ્યો તે કોઈ ક્ષીની કલ્પ
નાઓ છે ! કે જગતમાં ખનતા ખરેખર ખનાવો છે ?

પ્રદુલ—આવા ખનાવો જગતમાં હામ હામ અને છે પણ લોકો
આંખ આડા કાન કરે છે.

સેવા—આવા પાપી લોકોનાં પાપથી ધરતી માતા ભારે મરે છે !
પ્રભુ ! પ્રજાજનોને કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવો !

સેવાચંદ્રના સંવાદ.

પ્રવેશ ૨ જા.

સ્થળ - લક્ષ્મીસાગરનું દિવાનખાનું

સમય - સંવત (૧૯૬૪) સાંજના

પાત્રો—લક્ષ્મીસાગર, સેવાચંદ્ર વિગેરે.

લક્ષ્મીસાગર—કેમ સેવાચંદ્ર ? આજે જમવા કેમ નહોતા આવતા
અમારે તો ભાણેજ અને બ્રાહ્મણ ખરોખર તમે જમવા
ના આવો તો અમારું જમણું કંઈ વળે પણ નહિ
સેવાચંદ્ર—આપની આજ્ઞા થઈ એટલે જમવા આવ્ય વગર કેમ
ચાલે ! પણ

લક્ષ્મીસાગર—કેમ પણ કહીને અટકી ગયા

સેવાચંદ્ર—જુઓને વડીલત્રી ? હજી ભૂખનના દુઠ્ઠાળની ધવાતો
વળી નથી એટલામાં આ ખાકિખાકિ કરતો ખીંજ
દુઠ્ઠાળ આવ્યો. અત્યારે દેશમાં ચારે ખાણુ દુઠ્ઠાળની
ખુમો પડી રહી છે. લાખો માણસો હાથ અને હાથ
અને કરતાં ભૂખના દુઃખથી મરણ ને શરણુ આપ્યા
બચ છે એવી દશામાં આપણે જમવાનું શું ને મિષ્ટાન્ન
શાં ? શેકણી નંદનવન જેવા આપણા આરતર
પ્રદેશની પણ અત્યારે દુઠ્ઠાળને લીધે કેવી દયાજનક
સ્થિતિ થઈ પડી છે ?

ફળદ્રુપ આરતર ભુમિ, રમ હીન રાંક જણાય છે.

કૃષિકારના ગૃહ એતરો. ઉજ્જડ થઈ મિત્રાય ને.

તરતર તમે નિલ વર્ણ . વસ્ત્રાભૂષણ કરમાય છે.
ને હાડપીંજર પ્રાણીનાં. ચરણો વિષે ચગદાય છે.

લક્ષ્મીસાગર—અરેરે પ્રભુ ! આ દશા

સેવાચંદ્ર—શેઠ !

નિર્મળ સરોવર નિત્ય જે. પશુ પાળીએને પાળતું.
ત્રિઃ ધ્યાનને ગભીર મૃદુ. સ્વરથી ઉદક ઉછાળતું.
તે આજ કેવળ શુદ્ધ નિર્જળ, દ્રષ્ટિએ દુઃખ આપતું.
દૃષ્ટાળના દુઃખથી અરે. રે કાળવતુ કંપી જતું.

લક્ષ્મીસાગર—તમે તો આમ કરો છો ને અમે તો તમારે સાથે ફરી
જમવાનું કરાવીએ છીએ.

સેવાચંદ્ર—(ચમકીને) હેં શું કંઈ એવો પ્રસંગ છે' શાથી
જમવાનું કરાવો છો ?

લક્ષ્મીસાગર—જુઓને સેવાચંદ્ર ! આપણી મુંબાઈ અને કાનપુરની
પેઢીઓ ઉપર લગભગ ત્રણ હજાર રૂપીયની રકમ
ધર્મોદા ખાતે જમા થઈ ગઈ છે, તે મારે વિચાર
એક દિવસ બ્રહ્મભોજન કરાવી વાપરી નાખવાનો છે.

સેવાચંદ્ર—મુરબી ! ધર્મઋણમાંથી સત્વર મક્ત થવાના આપના
વિચારે તો અતિ ઉમદા છે, પરંતુ એક દિવસ ચો-
રાશી કરી, બ્રાહ્મણો પાસે વાહવાડે કહેવડાવી, ત્રણ
હજાર જેવડી ટીપે ટીપે એકઠી થયેલી રકમ વેડફી
નાખવી એના કરતાં કોઈ વધુ સારો માર્ગ હ્યો તો
કેવું સારું ?

મકુલચંદ્ર—શેઠ ! હાલના બ્રાહ્મણોમાં બ્રાહ્મણત્વ રહ્યુંછેન કયાં ?
જુઓને

નિજ પ્રહારેજ પ્રભાવથી, જે વિધિ આપુ આજના,
કલમ કડછી બરછી સમને, આજ તેના રખડના:
મહાન ઉદ્ધવી ગરજતા, આચમન કરી જે પી જતા.
આજ તનુજે તેડનાં, ખાખાચીયામાં ફુગના

સેવાચંદ્ર—વડીલ શ્રી ! જરા આગળ જુઓ.

જે પ્રાહ્મણીની હિંદમાં, હિંમ પુષ્પથી પુંખ થતી,
તે પ્રાહ્મણીના તેજથી, આ સજ્જનના પાણી ડાલતી:
ક્યાં પૂર્વના તે પ્રાહ્મણી? કપિ મહાધિ ક્યાં ગયા?
ક્યા હામગાગાના રથગે, આજે કનકપાનાં થયા.

લક્ષ્મીસાગર—(માથું ખંજળતા) તમારું કહેવું તે! બ્યાજથી છે
સેવાચંદ્ર—મુરબી મારા જેવા યુવાને આપને શીખામણુ હેવી
એ ધૃષ્ટતા કહેવાય, પરંતુ માફ કરજે, એક દિવસ પ્રભુભાગ્ય
કરાવવાથી શું કહ્યાણુ થઈ જવાનું હતું! પ્રાહ્મણી એક દિવસ
જમશે તેથી તેમની હંમેશની ભૂખ ભાગવાની નથી. એથી તે!
આજસુએને ઉ-તેજન મળે છે.

લક્ષ્મીસાગર—ખરી વાત છે.

સેવાચંદ્ર—મુરબી ગયા છાપનના દુબકાળમાં ને, આ ખેડ
જીલ્લામાં કેટલાય લોકો ભૂખના માર્યા પ્રિસ્તિ થઇ
ગયા, તે વખતે પ્રાહ્મણીએ પોતાના કર્તવ્યનું પાલન
કર્તું હોતતા, આજે ચરાતરમાં હામદામ જે પ્રીસ્તી
ખીસીને અને પ્રીસ્તી અનાયાસથી જીવામાં આવે છે,
તે ભાગ્યેજ હોત.

પ્રદુલચંદ્ર—શેઠ !

જાવન કેરી સાલમાં પડ્યા બચકર કાળા.

મુકવી વારી હિંદની. વન્યા હાડાકાર:

મૂખના દુઃખના ત્રાસથી. કંઈક ખન્યા લાચાર.

વેન્યા બદાલા ધર્મને. વેન્યા બદાલાં બાળ.

આ દશા છપ્પનની સાલમાં આપણા દેશની હતી
આજ તેના ઉપર આ નવા દુષ્કાળનો ખીજો કટંકો
પડે છે. જે હિંદની પ્રજા અત્યંત થઈ પ્રીતિ થઈ
જતા મનુષ્યોના રક્ષણ માટે રણ મેદાને નહિ ઉતરે
તો આ માલના દુષ્કાળમાંજ અડધા ખેડા જીવે
પ્રીતિ થઈ ખલાસ થઈ જવાનો.

સક્રમીસાગર—બાલણે સ્થાન વિમળ થયા છે એટલે દેશને
મધ્યમાં આધાર તમારા જેવા મુઠ્ઠીભર સંસ્કારી યુવાન.
કપર રહેલો છે. વાર, આપણે તો મોટી મોટી વાતો
કરી પણ મારી આ તણુ હજાર રૂપૈડીની રકમ તો.
દેશમાં પડેલા લિપણુ દુષ્કાળ આગળ કંઈ તિસાતમાં
નથી; એટલી ટુંકી રકમમાં આ દુષ્કાળના સમયમાં
અનુકૂળ કયું દેશ સેવાનું કાર્ય થઈ શકે? તે મને
જરા સમજવો.

જેવાયંદ—એ રકમ ટુંકી નથી, સ્વામિ શ્રદ્ધાનંદજીએ તો સવા
રૂપીયાની મહાન કેપીટલ ઉપર હરહાર ગુરુકુળની
શરૂઆત કરી હતી તો પછી તણુ હજાર રૂપીયાની
રકમ આછી નથી, શેઠજી! આવી સુંદર રકમ એક
દિવસ શ્રદ્ધા ભોજન કરાવી અઠાણે વેડશે ન મારો;
આપણા ખેડા જીલ્લામાં આખા મુંખાઈ ઈલાકા કરતાં

આસ્તિઓની વસ્તી સર્વથી વધારે છે ને તેથી કરી ખેડા જીલ્લાના પાટનગર નટપૂર જેવા મધ્ય સ્થળે એકાદ “ હિન્દુ અનાથ આશ્રમ ” સ્થાપવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે. છેલ્લો મીશન કેસ કે જે આપણી હાલની વડી ધારા સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત વીકુલભાઈ પટેલે ચલાવ્યો હતો, એ મીશન કેસથી આ જીલ્લાની પ્રજા જાગૃત થઈ છે અને તેથી કરી અનાથાશ્રમનું ખોજ રોપવા જમીન ખેડાઈને તૈયાર થઈ ગઈ છે, માટે એ રકમમાંથી એક હિન્દુ અનાથાશ્રમ સ્થાપો? મુરખપી હતો આપના આગળ એક ખાળકધું? આપ અમારા વડીલ શીર છવછો? એટલે આપને વધુ શું કહું? આપે મેટ્રીક સુધી અંગ્રેજી કેળવણી લીધી છે, ખીજા વેપારીઓ જેવા આપ જડ નથી, પણ સંસ્કારી છો. દેશની દાઝથી આપનું અંતઃકરણ નિરંતર ખલ્લ્યા કરે છે, માટેજ આપને અનાથાશ્રમ સ્થાપવા વિનંતિ કરું.

સદ્ગ્રામીણ—સેવાચંદ્ર જો તમે, પ્રફુલ્લચંદ્ર, કૃષ્ણદાસ વકીલ, ધીરેશંકરભાઈ, બહાલાભાઈ વકીલ વિગેરે આપણા નટપુરના આગેવાન કાર્ય કર્તાઓ અનાથાશ્રમ સ્થાપી ચલાવવાનું માથે લો તો, હું જરૂર મારી ત્રણ હજારની રકમ અનાથાશ્રમ સ્થાપવા આપું.

સેવાચંદ્ર—જરૂર! કાલે સવારે તે સઘળાઓને મળી આપને જણાવીશ.

સદ્ગ્રામીણ—સેવાચંદ્ર! મારી ચોરાશી કરવાની વાત બહાર

ચેરાઈ ગયેલા છે, એટલે ચેરાશી બધે રખાવા માટે
બ્રાહ્મણો તો તમને ગાળોજ દેવાના. તમે આર્યસમાજ
છો, એટલે બ્રાહ્મણો તમારા ઉપર કટકટીને રહેલા છે,
તેમાં ચેરાશીને બદલે અનાથાશ્રમ કરવાથી, બળતામાં
ધી હોમાવાનું?

સેવાચંદ્ર—શેષજી તેની મને દરકાર નથી. માન અપમાનની પરવા
રાખ્યા શિવાય. પોતાનું સેવા કાર્ય નિહરતા પૂર્વક,
ઉત્સાહભરે નિઃસ્વાર્થપણે કર્યા જવું, એ મારો મુદ્દા
લંખ છે. અમે આર્ય સમાજીઓ તો હિંદુ કામના
સૈનિકો છીએ. હિંદુ કામને મોખરે રહી, અમે આર્ય
સમાજીઓ મોહવીઓ અને પાદરીઓના કટર પ્રહારો
ઝીલતા આવ્યા છીએ, અને ઝીલીશું. અમારું દુર્ભાગ્ય
એટલુંજ છે કે, જે હિંદુ કામને માટે અમે મરી
ફીટીએ છીએ, તે હિંદુ કામ હજી, અમને દુશ્મન જેવી,
ગણે છે, પણ ખેર, એ સ્થિતિમાંજ કામ કરવાનું છે.

પ્રફુલ્લચંદ્ર—સેવાચંદ્ર ! આતો ગઈ કાલનું સ્વપ્ન ફળ્યું ?

સેનાચંદ્ર } —આ નરવરને ધન્ય છે, જે પરોપકારે જીવે
પ્રફુલ્લચંદ્ર } ભાઈ જે પરોપકારે જીવે

સ્વર્થ માટે જીવે સઘળા, વીરલા પરના કાળે.

એકલપેટા સૌથી છંટા, વીરના હકા વાળે.

આ નરવરને ધન્ય છે.

દીન અન્નથની રક્ષા કાળે, સજી સજી વિદ્યાનું હાથે,

વીર હાક સમરાંગણ વાળે, પાછા પડતાં જનની લાળે.

આ નરવરને ધન્ય છે.

ખુદિ ખાળ ટંકાર કરીને, ગાગુગાળ ઘાષ ગળતંવ
વિજય વ્વળ કુન્દાવી વિશ્વે ધમધમ ધરા ધ્રુગ્ધવે
આ નરવરને ધન્ય છે.

પ્રવેશ ૩ જી.

૦ ૧૦૦૦

પાત્રો—કૃષ્ણદાસ, ધીરશંકર, છોટાસાહબ, વડાલાભાઈ, કુટુલ-
ચંદ્ર, સેવાચંદ્ર, લક્ષ્મીસાગર, ધનપાળશા અને
વૈષ્ણવ નાગરભાઈ.

સ્થળ—નગર પુસ્તકાલય હોલ (કૃપારામ હોલ) માંજાહેર સભા.

સઘળા પાત્રો—નમસ્તે દેવી નટપુરેશ્વરી ?

શારદા, સાક્ષરા, શુભદા, સુખકરા,—દેવી સરસ્વતિ—નમસ્તે.

મોઘેરી તું માત મણીની, અલેદ રસ ભીંજીલી

મધુર ખાલની મસ્ત લહેરે, રસ ખસ આ મદ થેલી—

મધુરેશ્વરી—નમસ્તે

તુજ ભવ્ય લલાટે દિવ્ય ચંદ્રમા સરસ્વતિનો ચમકે

રસ કાદમ્બરી કટી મેખલે ટપક ટપક ટપકે

હે રસેશ્વરી—નમસ્તે

તુજ કોમલ કંઠે કુસુમાવલી સુમનગુચ્છ લહેકે

મુખ ગુલાબની મીઠી સૌરભ મધુર મધુર મહેકે

કુસુમેશ્વરી—નમસ્તે

તુજ વપુલ બાહુમાં ક્ષાત્રવીરનું રક્ત પ્રતાપી કરુંક
શ્રી ગોકુલ વલ્લભ પ્રકૃલચન્દ્રને બદ્ધ ભૈરવ ગરજે

હૃત્વ્ય સુંદરી—નમસ્તે

તુજ હૃત્વ્ય પદ્ય માં ઠનવીરોના ઘોર ગીતડાં ઘમંક
અનાથ આશ્રમ અવિચળ કીર્તિ ભારત મંડળ અળકે
ભારતેશ્વરી—નમસ્તે

કૃષ્ણદાસ—ગૃહસ્થોઃ આજની જાહેર સભા આપણા નગરમાં અના-
થાશ્રમ સ્થાપવાનો ઠરાવ પસાર કરવા યોજાવવામાં
આવી છે. આજની સભાની કાર્યવાહી વ્યવસ્થીતપણે
થલાવવા, આપણને લાયક પ્રમુખની જરૂર છે, ને તે
માટે આપણા શહેરના જગીરદાર ને આગેવાન નાગ-
રિક છોટાસાહેબનું નામ હું રજુ કરું છું, અને આશા
રાખું કે, આપ સર્વ તાળીયોના અવાજથી તે નામ
વધાવી લેશે. (તાળીયો)

શ્રીરૂશંકરભાઈ—મારા વિદ્વાન મિત્ર ભાઈ કૃષ્ણદાસ વકીલ, કે
જેઓ આપણા નગરના જાહેર જીવનના આત્મા સ્વ-
રૂપ છે, તેમણે પ્રમુખપદ માટે સરદાર છોટા સાહે-
બની જે દરખાસ્ત રજુ કરી છે, તેને હું અંતઃકરણ
પૂર્વક અનુમોદન આપું છું. (તાળીયો)

છોટાસાહેબ—આપણા નગરમાં અનેક નર રત્નો હોવા છતાં,
આજની સભાનું પ્રમુખપદ મને આપવાની આપ
સર્વે જે મમતા દર્શાવીછો તે માટે આપ સર્વને
ઉપકાર માની આજની સભામાં રજુ કરવાના ઠરાવો,
એક પછી એક મુકવાની હું વિનંતિ કરું છું.

મંવાચંદ્ર—શ્રીમાન સભાપતિ અને સભ્યજન ગૃહસ્થો ? નીચેના
ઠરાવ હું આપની સમક્ષ રજુ કરૂં છું.

“ નટપુરના નાગરિકોની આ જાહેર સભા હિંદુ જા-
તિના અનાથ બાળકો, અશક્ત અપંગો અને નિરાધાર
વિધવાઓ માટે આપણા નટપુર નગરમાં એક હિંદુ
અનાથાશ્રમ સ્થાપવાનો ઠરાવ કરે છે.” (તાળીયો).

આ ઠરાવના સમર્થનમાં કહેવાનું તો થાયું છે
પણ વખત નથી એટલે હું કામાંજ પતાવીશ. હિંદુ
સ્થાનમાં પૂર્વે અવિભક્ત કુટુંબ ભાવના ચાલતી હતી.
એટલે આ દેશમાં અત્યાર સુધી અનાથાશ્રમ જેવી
સંસ્થાઓની જરૂર નહોતી, બાકી જે દેશમાં કીડી
મકોડી જીવજંતુ ને પશુ પક્ષીઓ માટે પાંજરાપોળો
ને અબુતરીઓ ઠામઠામ બંધાતી હોય, તે દેશમાં
અનાથ દશામાં આવી પડતાં મનુષ્યો માટે, કંઈ
પ્રબંધ ના હોય તે બનેજ નહિ. પાશ્વિમાત્ય કુળવ-
ર્ગીથી, આપણી પ્રાચીન અવિભક્ત કુટુંબ ભાવના છીન
ભીન થઈ ગઈ, અને તેના પરિણામેજ અનાથાશ્રમ
જેવી સંસ્થાઓ ખોલવાનો સમય આવી લાગ્યો છે.
આવાં અનાથાશ્રમો વગર, છેલ્લા છપ્પનના દુષ્કાળમાં.
આપણા હજારો દેશ બાંધવા, ધર્માન્તર કરી ખ્રીસ્તિ
થઈ ગયા છે માટે હિંદુ જાતિના રક્ષણની ખાતર, હવે
આવી સંસ્થાઓ ઠામઠામ સ્થાપવાનો વખત આવી
લાગ્યો છે. આથી કરી નટપુરમાં અનાથાશ્રમ સ્થા-
પવાનો, જે ઠરાવ મેં રજુ કર્યો છે. તેને હર્ષનાદથી
વધાવી લેવા હું સભાજનોને વિનંતી કરૂં છું. (તાળીયો)

લક્ષ્મીસાગર—નટપુરમાં અનાથાશ્રમ સ્થાપવાનો બાઈ સંવાચંદ્ર

જે ઠરાવ રજુ કર્યો છે, તેને હું અંતઃકરણ પૂર્વક અનુમોદન આપુ છું. ને જે નટપુરમાં અનાથાશ્રમ સ્થપાય તો મારા તરફથી ત્રણ હજાર રૂપિયાની રકમ આપવાનું જાહેર કરે છું (હીયર, હીયર, તાળીયો).

ધનપાળશા—હું પણ ઉપરના ઠરાવને ટેકો આપુ છું ને અનાથાશ્રમ માટે જમીન ખરીદવા સાફ મારી પાસે આંધળા હુલાનું એક ટ્રસ્ટ ફંડ છે તેમાંથી રૂ. ૫૦૦૦ આપવાનું જાહેર કરે છું (હીયર, હીયર, તાળીયો.)

વેદ નાગરભાઈ—હું તો બહેરો છું, એટલે સભામાં થયેલાં ભાષણો સાંભળી શક્યો નથી પરંતુ નટપુરમાં અનાથાશ્રમ સ્થાપવાનો ઠરાવ પસાર થયો છે, ને તેને ટેકો આપવાનું કામ ચાલે છે એટલું સમજી શક્યો છું, તેથી કરી આશ્રમ સ્થાપવાના ઠરાવને ટેકો આપવા. કોઈના કબ્જા વગર સ્વયં પ્રેરણાથી ઉભો થયો છું, ને આ સભા સમક્ષ જાહેર કરે છું કે, જે નટપુરમાં અનાથાશ્રમ સ્થપાય તો, માફ રહેવાનું ઘરખાર હું આશ્રમને અર્પણ કરે છું (હીયર, હીયર, તાળીયો.)

કાદામાલેખ—આપણા નગરમાં અનાથાશ્રમ સ્થાપવાનો ઠરાવ રીતસર રજુ થયો છે, ને ટેકો પણ મળી ગયો છે ઠરાવની તરફેણમાં હોય તેમજ હાથ ઉંચા કરવા (બધા હાથ ઉંચા કરે છે). વિરૂદ્ધમાં હોય તેમજ પણ હાથ ઉંચા કરવા. કોઈ વિરૂદ્ધમાં નથી, માટે ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર થયેલો જાહેર કરે છું.

ભાઈઓ ? જે કલાક સુધી શાન્તિથી યેસી આગની સભાનું કાર્ય ચલાવ્યું, તે બદલ આપ સઘળાનો હું ઉપકાર માનુ છું. આપણા ખેડા જિલ્લામાં એક અના-

યાશ્રમની ઘણી જરૂર હતી, ને તે આજે પૂરી પડે છે તે જાણી, નટપુરમાં તો શું, પણ આખા ગુજરાતમાં, આનંદ છવાઇ રહેશે.

આ કામ શરૂ કરતા પૂર્વે, મને પણ ખાત્રી નહોતી કે, આજનું કામ આવું સુંદર થશે. કેણુ જાણતું હતું કે, શેઠ લક્ષ્મીસાગર ત્રણ હજારની રકમ આશ્રમ માટે આપશે? માની લ્યો કે, તે રકમ પહેલેથી નક્કી કરી, આજની સભા યોજાવી હતી, પરંતુ ધનપાળશા આશ્રમની જમીન ખરીદવા સાદે રૂ. ૫૦૦) પ્રદાન કરશે, ને વૈધરાજના ગરભાઇ પોતાનું ઘરખાર આશ્રમને અર્પણુ કરી દેશે, તે તો ખૂદ આ સભાના કાર્યવાહકો પણ જાણતા ન હતા. આ સભામાં આવ્યા પછીજ તે ભાઇઓને આ દાન આપવાની સ્વયં પ્રેરણા સ્ફુરેલી. કેણુ જાણતું હતું કે, આજનીજ સભામાં અનાયાશ્રમ માટે આટલી યધી સુંદર સહાયતા મળી જશે. આ કામ ઈશ્વરનુંજ છે, ને ઈશ્વરેજ તેમને અનાયાશ્રમ માટે, દાન કરવાની પ્રેરણા કરેલી છે.

સદગૃહસ્થો સમય ઘણો થઇ ગયેલો છે એટલે વધુ વખત નહિ લેતાં આજની સભાનું પ્રમુખપદ મને આપવા માટે આપનો એકવાર ફરીથી ઉપકાર માની ખેતી જવાની રજા લઉં છું. (તાળીયો)

અદાલાબાદ—શ્રીમાન સરદાર છોટાસાહેબે આજની સભાનું પ્રમુખપદ સ્વિકારી આપણને આભારી કર્યો છે તે બદલ તેઓશ્રીનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત હું રજૂ કરું (તાળીયો).

ત્રીરશકર—ઉપરની દરખાસ્તને હું ટેકા આપુ છું. (તાળીયો)
છાટાસાહેબ—સજ્જન ગૃહસ્થો, આગની સભાની કાર્યવાહી
સંપૂર્ણ થઈ છે એટલે હવે હું સભા વિસર્જન થયેલ
બહાર ઠરું છું.

સઘળા— વદેમાતરમ્ (સભા ઉઠી જાય છે)

સઘળા પાત્રો—ગાયન:—

કોણ જાણતું હતું, અનાથાશ્રમ અહીંયાં ધારો;
અનાથાશ્રમ અહીંયાં ધારો.

ઉજ્જડ ખેતરો માંહી, મકાનો સુંદર બંધારો;

મકાનો સુંદર બંધારો.

પ્રભુતા અહીંયાં રેલાશે, નાક નટપુરનું કહેવાશે.—કોણું

માટી ચુનો પથર થકી, બે કે ઇમારત છે બની,

પણ કમ્બીર શ્રમ જલ થકી, તેની દીવાલો છે ચણી.

પાયો પૂર્યો પુરપાથથી, શ્રદ્ધા પ્રભુમાં દઢ કરી,

તો જીવતી ને જાગતી, જુઓ ઇમારત આ રહી—કોણું

ઇલમ નથી બહુ નથી, પુરપાથ ને પ્રભુ સ્થાયથી,

કર્તવ્ય પંથે ધ્રુમતાં, ઉત્સાહ ને વળી ખંતથી.

નિઃસ્વાર્થ સેવા જે કરે, અતે પ્રભુ તેને રૂપે,

દ્રષ્ટિ સમીપ એ આપણી, આ-શ્રમ તણું દષ્ટાંત છે--કોણું

તા. ૪. આ નીચેની કવિતા પહેલા પ્રવેશમાં છેડે આવે છે. તે
રહી જવાથી આ સ્થળે પ્રગટ કરી છે.

(કવિતા)

જીગર ફટકે મગજ છટકે, દશા આ હિંદુની જોતાં,

ડસીડસી ઉર આ રડતું, નિહાળી બન્ધુને રડતા;

હૃદયના તાર કંપે છે, મણેભાટો કરી તનમાં,

ધબક દહીં નાડી ધબકે છે, વહે છે પુન રંગે રંગમાં.

(સમાપ્ત)

નડીઆદ હિંદુ અનાયાશ્રમને મદદ કરવાની યાજના:

૧ અન્નદાન સાથે અમર નામ-જે દાતા ર. ૧૦૦) દા. આશે તે રકમ અનામત ગણી તેના વ્યાજમાંથી દાતાના દરખાસ્તો એક હીવસે દર વર્ષે ૫૦ અનાથોને તે દાતાના નામથી એક નેક અન્નદાન આપવામાં આવે અને તેમના નામની આદરની તબતી ઓફીસમાં ચોડી નામ અમર કરવામાં આવે છે. ૩ ૧૦૦) અને ૨૦૦) મા મિલ્ટ ભોજન આશે

૨ કોરી પાવતી બુકે.-જે કોઈ શુદ્ધ અશ્રમને ના. રૂ. એકડું કરી આપવાની ખાત્રી આપશે અને તેમના આશ્રમના મંત્રી અગર નડીઆદના બીજા કોઈ શુદ્ધ આશ્રમના હશે તો કોરી પાવતી બુક આપવામાં આવશે

૩ પાલક-દર માસે રૂ. ૭) માસીક દાન આપનાર દાતા ખાર વર્ષથી મોટી ઉમરના અનાથના પાલક થઈ શકશે અને રૂ. ૩-૮-૦ માસીક આપનાર દાતા ખારથી નફાની ઉમરના પાલક માતા પિતા થઈ શકશે.

૪ ગૌદાન-રૂ. ૨૫) આપનારનું એક કાયમી ગૌદાન ગળ તેના વ્યાજમાંથી અનાથોને દુધ આપવામાં આવે છે તથા તેમના નામન રમારક રખાય છે.

૫ ઓરડાએ.-રૂ. ૪૦૦) દાન કરનારના નામની તબત ચોટાના એક ઓરડી બાંધવામાં આવે છે.

૬ સહાસકા-જે શુદ્ધ અશ્રમને એકી વખતે વગર શરૂ ૧૦૦૦) કે તેથી વધુ દાન કરશે તો તે અશ્રમ કમીટીના સહાયક સહાસક ગણાશે. જે એકી વખતે વગર શરૂ રૂ. ૧૦૦) આપશે તે જીંદગી પથિત સહાસક થઈ શકશે, અને જે દરેક વર્ષે રૂ. ૫) મેમ્બરશીના આપશે તે સાધારણ વાર્ષિક સહાસક ગણાશે.

